

Gramatiskās kategorijas divgadīgu bērnu valodā

*Kristīne Levāne-Petrova, Baiba Saulīte,
Ilze Auziņa, Guna Rābante-Buša*

LU Matemātikas un informātikas institūts

Bērnu runas korpuss

Projekts “Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums”

- Projekta ilgums: 03.2015.–04.2017.
- Monolingvāli latviski runājošu bērnu runas apakškorpuss
- Bilingvāli – latviski un krieviski – runājošu bērnu runas apakškorpuss
- Datu atšifrēšana (ortogrāfiskā transkribēšana, morfoloģiskā marķēšana)

Datu iegūšana

- Bērnu runa tiek ierakstīta katru nedēļu 16 mēnešu ilgā periodā
- Katra ieraksta ilgums:
 - Monolingvāli bērni – 30 minūtes
 - Bilingvāli bērni – 30 minūtes katrā valodā
- Sasniedzamais apjoms: 192 stundas
- Bērnu vecums: 18–36 mēneši
- Ieraksta ierīces: diktofons vai mobilais telefons
- Ieraksta vide: bērnu dzīvesvieta
- Par katru ierakstu tiek saglabāta papildu informācija, piem., ieraksta vieta, nodarbe

Vietne runas datu pievienošanai un raksturošanai

[Pievienot ierakstu](#)[Saglabātie ieraksti](#)[Beigt darbu](#)

Saglabātie ieraksti

datums	nodarbe	vieta	ieraksts	darbības
2015.05.05	Bērns spēlējas ar koka puzli (liek lāču ģimenes locekļu apģērba komplektus), ar lupatu lelli, pavārtās pa paklāju, spēlējas ar gumijas dinozauriņiem, šķirsta grāmatu.	Dzīvojamā istaba Istabā ir divi logi, starp kuriem stāv dīvāns, pretī dīvānam - pie pretējās sienas - ir kamīns un podiņu krāsns, blakus kamīnam atrodas drēbju skapis; perpendikulāri dīvānam pie vienas sienas stāv grāmatu skapis, pie pretējās sienas ir liels ovāls galds ar diviem datoriem un diviem krēsliem. Lielāko daļu istabas grīdas klāj paklājs. Istabā atrodas lielākā daļa bērna spēļmantu.	Lejupielādēt	labot
2015.05.14	Ied brokastis - mocarellas sieru ar tomātu un baziliku, pēc tam baltmaizi, tad banānu, beigās vēl arī šokolādi.	Virtuve Virtuves vienā galā ir logs, gar vienu sienu novietota elektriskā plīts, blakus ir izlietne, pie tās stāv veļasmašīna; gar pretējo sienu novietoti grīdas skapīši, galds, pie tā ir bērnu barošanas krēsls, blakus stāv ledusskapis. Pie abām garākajām sienām piekārti vairāki sienas skapīši. Loga pretējā sienā ir durvju aila uz dzīvojamo istabu. Pie loga stāv apavu plaukts, uz kura iekārtota gulvieta kaķim.	Lejupielādēt	labot
2015.04.29	spēlējas ar pogām (ber plastmasas pudelē un laukā), šķirsta grāmatas, spēlējas ar rotaļu traukiem.	Dzīvojamā istaba Istabā ir divi logi, starp kuriem stāv dīvāns, pretī dīvānam - pie pretējās sienas - ir kamīns un podiņu krāsns, blakus kamīnam atrodas drēbju skapis; perpendikulāri dīvānam pie vienas sienas stāv grāmatu skapis, pie pretējās sienas ir liels ovāls galds ar diviem datoriem un diviem krēsliem. Lielāko daļu istabas grīdas klāj paklājs. Istabā atrodas lielākā daļa bērna spēļmantu.	Lejupielādēt	labot
2015.05.19	spēlējas ar puzli, pogām, gumijas dinozauriem, kopā lasām pasaku par pogu.	Dzīvojamā istaba Istabā ir divi logi, starp kuriem stāv dīvāns, pretī dīvānam - pie pretējās sienas - ir kamīns un podiņu krāsns, blakus kamīnam atrodas drēbju skapis; perpendikulāri dīvānam pie vienas sienas stāv grāmatu skapis, pie pretējās sienas ir liels ovāls galds ar diviem datoriem un diviem krēsliem. Lielāko daļu istabas grīdas klāj paklājs. Istabā atrodas lielākā daļa bērna spēļmantu.	Lejupielādēt	labot

Transkripcijas piemērs

MO_1: **daguns** [deguns]

MO_1_mamma: nē tas ir knābis

MO_1: **gnābs** [knābis]

MO_1_mamma: k pirmais burtiņš ja? knābis

MO_1: (.h) **jā ā uķ**

MO_1_mamma: (.) @ @ @

MO_1: (.) **ķī**

MO_1_mamma: (.) nu putniņam tagad spēja jāsamīļo

MO_1_mamma: mīļo putniņ

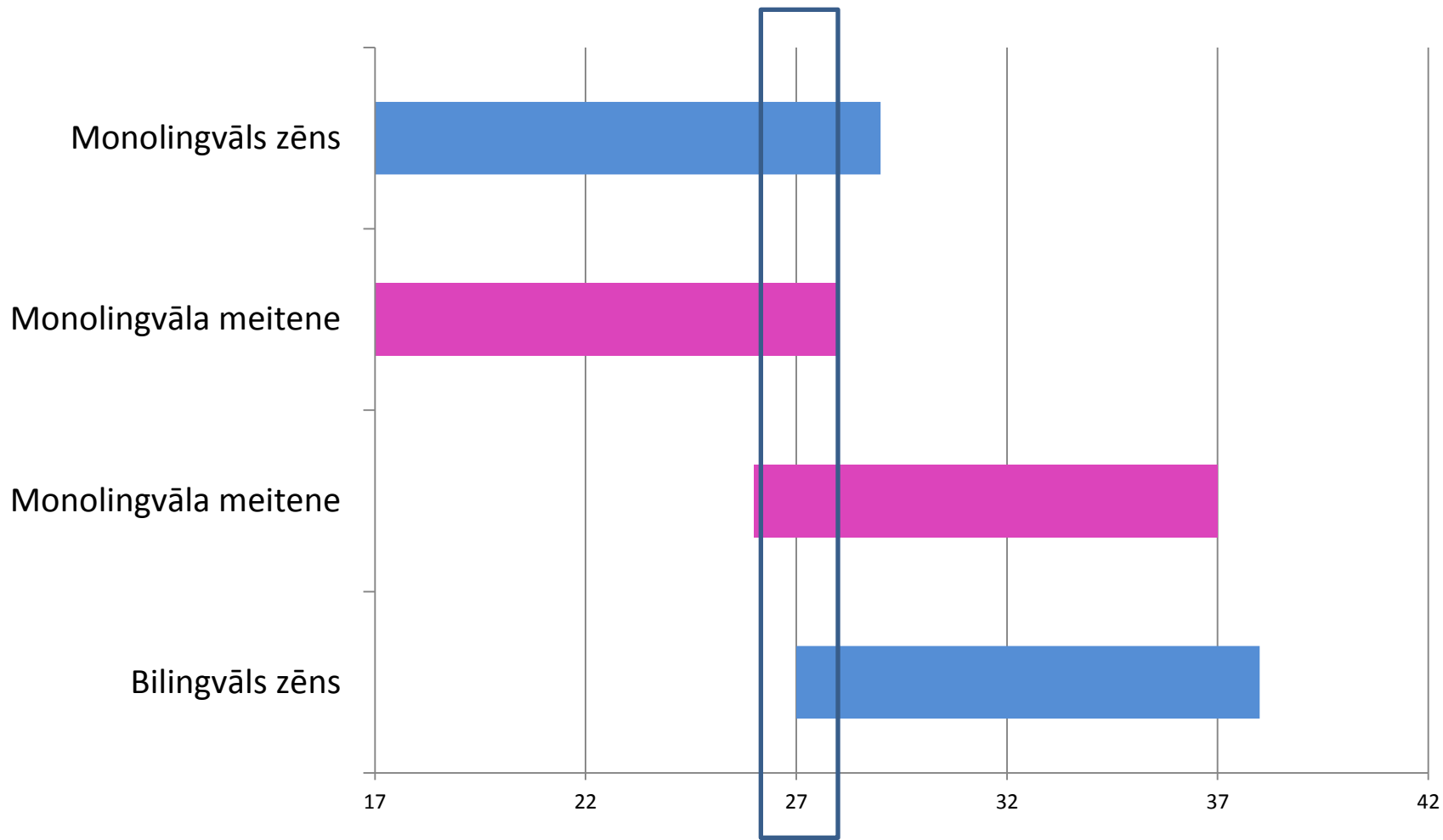
MO_1_mamma: vai ne? (.) kā mīļojās?

MO_1_mamma: @ (.) nemīļosi putniņu(.)

MO_1: **viņš laudās** [raudās]

MO_1_mamma: mhm

Bērnu vecums mēnešos no ierakstu vākšanas sākuma līdz līdz šim brīdim

Vārdšķiras

- Lietvārds:
 - ģpašvārds: paša bērna vārds, rotaļlietu nosaukumi un dažādi iemācīti vārds, piemēram, pilsētas – *Valmiela* [Valmiera]; *Alūksnīte*; *Kāslaviņa* [Krāslaviņa])
 - deminutīvi: *vēderiņš*; *daudziņi* [draudziņi]; *austas* [austiņas]; *āboliņš* [ābolītis]; arī *maziņais vēders*
- Ģpašības vārds:
 - vienkāršāki antonīmi: *liels* – *mazs*; *balts* – *melns*
 - mācijas krāsas: *rozā*, *brūns*, *oranžs*
 - specifiskas leksēmas: *tuklus* [tukls]; *ņipiņies*, *ņips* [ņiprs]; *ļenganc* [ļengans]; *slaugans* [šļaugans]

Vārdšķiras

- Skaitļa vārds:
 - pamata skaitļa vārdi
 - skaitīšana:
 - *viens divi trīs četri*
 - *{viens di tīs če} pieci seši septiņi astoņi **un** deviņi desmit **un** vienpadsmit **un** divpadsmit*
- Vietniekvārds:
 - norādāmie vietniekvārdi: *šis, tas, šitī* [šitā]
 - personu vietniekvārdi:
 - *tagad **viņai** (.) toa [to]; kapēc **man** {traucē tajas} kājas?; to **mēs** vilksim; nē **es** nevaļu [nevaru] palasīt*
 - jautājamie vietniekvārdi:
 - ***kas** tas tas?; **kuļam** [kutam] to vaļētu [varētu] uzvilkt?*

Vārdšķiras

- Darbības vārdi:
 - *ņau, ņa, i, il* [ir/nav]
 - vienkārši verbāli izteicēji:
 - *doa, dūd* [dod]
 - *Tedītis **nogāzās**; šis gabaliņš **tūkst*** [trūkst]
 - salikti verbāli izteicēji:
 - *viņa **mācēja salikt***
 - *kuļam [kurai] to **valētu** [varētu] **uzvilkt***
 - ***sāk laudāt*** [raudāt]
 - ***nevar pacelt***
 - ***nē es nevaļu** [nevaru] **palasīt***

Vārdšķiras

- Apstākļa vārdi:
 - *tū, tul, tam* [tur]; *tau* [tālu]; *tagad*
 - *gandīz* [gandrīz]; *diezgan*; *šitā*
 - *kapēc* [kāpēc]; ***kuļ*** [kur] *i* [ir] *panducis?*
 - *auksti/silti*; *lāni* [lēni]
 - *viens* ***vaļā*** *otrs* ***ciet***
- Prievārdiskie apstākļa vārdi:
 - *nolīdis* (izlīdis) *no būdas* ***apakšā***
 - *Bērns novilks zeķes* ***nost***
 - ***pāri*** *kājām*; ***pāli*** [pāri] galvai

Vārdšķiras: palīgvārdi

- Prievārdi:
 - *māju* (.) *ū* [uz?]
 - ***ap*** *to galvu*; (puzlīte) ***par*** *puikām*; ***zem*** *klēsla* [krēsla] *otlas* [otrais] *sēž*; ***uz*** *vēderiņa*; *lasīsim* (.) ***pa*** *kaķīšiem*; ***ar*** *ziloni*
 - lokatīvs prievārdiskas konstrukcijas vietā: *brauc darbiņā*

Vārdšķiras: palīgvārdi

- Partikulas:
 - apstiprinājums/noliegums: *nē, ņi, ņea, ņe* [nē]; *jā, da 'jā'*
 - *nu diezgan mīš* [mīļš]; *tas ali* [arī] *blūns* [brūns]
 - *lai Ludītei [Rudītei] nebūtu auksti*
- Saikļi:
 - *un ar Bērnu dancot sāk*

Vārdšķiras: interjekcijas

- Interjekcijas:
 - skaņa = dzīvnieka nosaukums: *pīpī* [pele]
 - mašīnas:
 - *iuiu, tūjūjū*
 - zaķa pārvietošanās:
 - *aizzzzz buķš*
 - *dinkš*
 - no rotaļām:
 - *Lācis saka **dipu-dapu!***
 - ***dipu dapu** lācis nāk un ar Bērnu dancot sāk*

Nomenu gramatiskās kategorijas

- Locījums

- dominē Nom un Acc:

- *sunic* [sunīts] *mazs; māja; mamma*
 - *manu puzzle; māju; paku* [paklāju]

- citi locījumi:

- Gen: ***zobu biste*** [birste]; ***zobu pastas tūbiņas***
 - Dat: ***kuļam*** [kuram] *to vaļētu* [varētu] *uzvilkt; tagad viņai* (.) *toa* [to]; *lai Ludītei* [Rudītei] *nebūtu auksti*
 - Loc: *upītē; skuļstentovelī* [skursteņtoverī] (skurstenī)

- Acc/Gen:

- *vajag tlepes* [trepes] ***tleps*** [trepes]
 - *man nav tlepšu* [trepju]

Nomenu gramatiskās kategorijas

- Dzimte:
 - *viena lodziņa izslīdēja ālā* [ārā]
 - *tas nav tas zivs*
- Skaitlis:
 - *šķēlītes* [šķērītes]; *cimdi*; *paiņi* [spaiņi]; *lāptas* [lāpstas], *daudziņi* [draudziņi]
- Saskaņojums:
 - *šitī pīpī* [peles] *māja*
 - *šis gabaliņš tūkst* [trūkst]
 - *tasi* [ir] *Miķelis*
 - *tās il* [ir] *lāptas* [lāpstas]
 - *tie i* [ir] *Limbaži*
 - *visi visi daudziņi* [draudziņi]

Noteiktība un salīdzināmās pakāpes

- Noteiktība:
 - *blūns, bjūns* [brūns]; *blūnais* [brūnais] (lācis)
 - *tonis* [tornis] ***skaistais; mazās zeķes***
 - *tas salkanais* [sarkanais] (.) *zīmēs; dzaltanais* [dzeltenais] (flomasters)
 - (vilksim) *tam mīļajam* zaķītim; *tai mīļajai* (Krāslavai); *tas mīlais* (lācis)
- Salīdzināmās pakāpes:
 - *tā i* [ir] ***mazāka*** *dēbīte* [drēbīte]
 - *labā* [labāk]

Verba gramatiskās kategorijas

- Persona, laiks:
 - 3. persona (tagadne, pagātne, nākotne):
 - (puzles kauliņš) **neļien** [nelien]; **nokita** [nokrita]; *skatījās; nepalīdzēja; Tedītis **nogāzās**, viņš **laudās*** [raudās]
 - *Bērns **novilks** zeķes (Pēterim) **nost***
 - daudzskaitļa 1. persona (tagadne, pagātne, nākotne):
 - *to mēs **vilksim**; **belam*** [beram]
 - (Mamma: *vai mēs visu izskatījām?*) **neizskatījām**
 - vienskaitļa 1. persona (tagadne, pagātne, nākotne):
 - (Mamma: *palīdzēsi?*) Bērns: **palīdzēt** [palīdzēt]
 - (Mamma: *palīdzēsi man lasīt?*) Bērns: *nē es **nevaļu** [nevaru] palasīt [..] es **klausīšos***

Verba gramatiskās kategorijas

- Izteiksme:
 - (Mamma: *kas jādara ar to?*) Bērns: **jāgāb** [jāgērbj] *Ļudīte* [Rudīte]
 - (Mamma: *lai Rudītei silti ir?*) Bērns: *lai Ludītei* [Rudītei] **nebūtu** auksti

Secinājumi

- Informanti, kas divu gadu vecumā jau runā teikumos, izmanto dažādu vārdšķiru vārdus, mazāk partikulas un saikļus
- Interjekcijām jorojām ir ļoti daudz funkciju
- Atsevišķos gadījumos ir problēmas ar lietvārda dzimtes šķīrumu, bet kopumā nomeni tiek noformēti diezgan precīzi
- Noteiktības pastiprināšanai kopā ar noteiktajiem īpašības vārdiem tiek izmantoti arī norādāmie vietniekvārdi
- Netiek izmantotas īpašības vārdu salīdzināmās pakāpes
- Samērā patstāvīgi tiek veidotas darbības vārda īstenības izteiksmes personu formas
- Var novērot arī dažādu ireālo izteiksmju izpausmes bērnu runā

Literatūra

- Rūķe-Draviņa, Velta. *Latviešu meitene apgūst savu pirmo valodu*. Rīga: DIO Nordik, 1993.
- Rūķe-Draviņa, Velta. *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem*. Stokholma, 1982.
- Skudra, Egīls. *Bērni izsecina valodas sistēmu*. Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā. Rīga: RPIVA, 2015, 167–184.
- Tūbele, Sarmīte. Runas un valodas sekmīgas attīstības priekšnosacījumi. Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā. Rīga: RPIVA, 2015, 265–280.